

פני הדור

אלי שיינפלד

פני הדור

מבט פנימי על דור
'עקבתא דמשיחא'

פני הדור

מבט פנימי על דור 'עקבתא דמשיחא'

אלי שיינפלד

עריכת תוכן: חיים אקשטיין

עריכת לשון והגהה: יעל האיתן

נדפס בישראל, אייר התשפ"ה, מאי 2025

לפניות למחבר: elidid@gmail.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

©

כל הזכויות שמורות להוצאה ולמחבר

ספריית בית אל בע"מ

אבן ספיר רחוב הגביש 1 ירושלים טל' 026427117

www.beitel.co.il

all rights reserved 2025
to sifriyat Bet-El publishing Ltd

Tel. 026427117

לטליה בתנו היקרה
לרגל היכנסך לנעם עול מצוות

אייר ה'תשפ"ה

מכתב ברכה

לידידנו היקר והאהוב, הרב אלי שיינפלד שליט"א, רב קהילת 'נווה הגבעה' בגבעת זאב, אתה זוכה בסייעתא דשמיא להוציא ספר חשוב העוסק בדור ובגדולתו. ספר המתמקד בפרשנות עומק למשנה בסוטה בדבר תופעות עקבתא דמשיחא, דוגמת חוצפה, פריצת גבולות, פני הדור כפני הכלב ועוד. הספר בוחן את התופעות הללו באור חדש ומעמיק, ומגלה כיצד דווקא בהן טמונה גדלותו של דורנו.

הספר, שהוא תמצית שיעורים שמסרת בקהילתך בגבעת זאב בשנה האחרונה לאור מלחמת חרבות ברזל, מציע מבט מקורי ומעמיק על אתגרי השעה. כשם שהצלחת להפוך את תופעות הדור לביטוי של גדלות וצמיחה, כך אתה מצליח להאיר את המציאות המורכבת שבה אנו חיים באור של תקווה ואמונה.

כתיבת הספר מצטרפת לעבודת הקודש שאתה זוכה לעסוק בה בהנהגת הקהילה בגבעת זאב, קהילה שידעה גם היא את כאב המלחמה עם נפילתם של יקירים מתוכה. יש משמעות עמוקה לכך שדווקא בעת הזאת בחרת להתמקד בגדלותו של הדור ובסימני הגאולה הטמונים בו. אנו מברכים אותך שתזכה להמשיך ולהנהיג את קהילתך בבריאות ובשמחה, ושדברי התורה והחיזוק שלך ימשיכו להאיר ולהעמיק את האמונה בלב רבים. ספר זה, העוסק בעין טובה על הדור, הוא בשורה חשובה במיוחד לרבני קהילות, המתמודדים יום יום עם האתגרים והשאלות העולים מן השטח.

יהי רצון שתזכה שיפוצו מעיינותיך החוצה, ושנזכה כולנו לבשורות טובות בעם ישראל בכלל ובפרט, ולגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

הרב דוד פיין והרב שלמה סיבול

ראשי מרכז ברקאי

ישועת ישראל תלויה בעיקר ברצון ישרי הלב
ללמד זכות על ישראל, שבין אם מכוונים אל
האמת בלמוד זכותם ובין אם אינם מכוונים אל
האמת, על כל פנים מגלים הם בזה את רצונם
הפנימי בהצלחתם ורוממותם של ישראל, ומזה
באה הישועה [...]

ידעו נא זאת ישרי הלב, שאם רצונם שדקדוקי
הדינים וכל מנהגי ישראל ישארו אצלם בכל
החומר והחמימות שהיה מקודם, עליהם להרחיק
מפנימיותם כל חוב וכעס על שום אחד מישראל.
ויציירו במחשבתם כאלו כל ישראל זכאים הם
ועובדים את ה' בקדושה ובטהרה, ובזה יתחזק
קיום התורה ותשועת ישראל תבוא במהרה.

(הרב חרל"פ, מעיני הישועה, חלק ב פרק עא)

תוכן העניינים

מבוא.....	11
שיעור ראשון מבט הפוך.....	17
שיעור שני חבלי משיח הנה זה בא.....	27
שיעור שלישי מעגלים של חוצפה.....	35
שיעור רביעי שפע הוא פשע?.....	55
שיעור חמישי מלכות נטולת ערכים.....	79
שיעור שישי לאהוב, לא להוכיח.....	93
שיעור שביעי תורה חוזרת ללומדיה.....	109
שיעור שמיני אין גבול.....	121
שיעור תשיעי לקדש את האמצעים.....	135
שיעור עשירי תוכו רצוף אהבה.....	147
שיעור אחד עשר כולם נקבצו באו לך.....	159
שיעור שנים עשר עליית הדורות.....	169
שיעור שלושה עשר פני הדור.....	181
שיעור ארבעה עשר שבר משפחתי.....	193
שיעור חמישה עשר להסתער קדימה עם משענת.....	205
שיעור שישה עשר מבט-על.....	217

מבוא

זכויותיהן של ישראל

בשמחת תורה של שנת תשפ"ד התעוררנו ברגע אחד למציאות חדשה וכואבת. עשרות אזרחים וחיילים נחטפו לסמטאות ומנהרות בעזה, ומעל אלף ומאה אזרחים וחיילים נרצחו ונהרגו ביומה הראשון של מלחמה קשה שהתרגשה עלינו בעיצומו של חג.

לצד הכאב, התגלו כוחות אדירים באומה הישראלית. מאות אלפי לוחמים, רווקים ונשואים, בודדים ובעלי משפחות, מכל רחבי הארץ ומקצוות תבל, עזבו הכל והתגייסו למאמץ המלחמתי בכל גזרות הלחימה תוך סיכון חייהם. גם העורף הישראלי התגלה בשיא תפארתו. אנשים, נשים, נוער, ילדים וטף הבינו את גודל השעה ונרתמו בכל מאודם לסייע ולעזור לכל המבקש. עם ישראל התגלה בגדולתו. כוחות חבויים התפרצו באור גדול, באופן שהותיר את העם עצמו פעור פה לנוכח היקף ההירתמות ועוצמתה.

גם על עירנו גבעת זאב לא פסחו מאורעות המלחמה. כבר בשעות הבוקר הוקפצו לדרום הארץ רבים מבני קהילתנו, קהילת 'נווה הגבעה', כדי לבלום את מתקפת הרשע הרצחנית. בני משפחותיהם ליוו אותם בחיבוק גדול ובתפילה, בברכת הבנים ובדמעה. לקראת סיומו של חג שמחת תורה התבשרנו בכאב על נפילתו של מפקד חטיבת הנח"ל יהונתן שטינברג הי"ד, שגדל והתחנך בגבעת זאב והיה חלק בלתי נפרד מקהילתנו.

גם אנו, כשאר קהילות ישראל, השתדלנו לתת את חלקנו בתקופה מיוחדת זו, בסיוע לחיילים ולמשפחותיהם, באמירת תהלים, בתפילה ובלימוד תורה.

לימוד התורה הותאם לרוח התקופה. עיקרו עסק בענייני כלל ישראל ובזמן המיוחד שבו אנו מצויים. וכך, במרבית השבתות של שנת תשפ"ד נתכנסנו יחדיו בשעת 'רעוא דרעוין' באולם בית הכנסת, גברים, נשים ובני נוער, ללימוד משותף. למדנו את פרטי המשנה במסכת סוטה המתארת את שעתיד להתרחש בדור 'עקבתא דמשיחא'.

אף שמדובר במשנה המתארת תופעות קשות, עסקנו בה מתוך התבוננות פנימית ובעין טובה. כל שיעור האיר את גדלותם של אנשי הדור מזווית נוספת, וכלל השיעורים הצטרפו לידי תמונה שלמה, שבה ניכרות גדולתו ומעלתו של הדור שבו אנו מצויים. אל מול התמונה שעלתה מלימודנו, השתקפה כמו בראי דמותו של דור המלחמה הזאת, עם כל הכוחות המתגלים בו בעוצמה עילאית. אשרי עין ראתה כל זאת.

בסיום הלימוד עלתה בקשה מכמה לומדים שאעלה על הכתב את עיקרי הדברים שביררנו בשיעורים הללו. מתוך רצון להפך בזכותו של עם ישראל, בייחוד בעת הזאת, קיבלתי את הצעתם, וחיבור זה המונח בידיכם הוא פריה.

על הספר

דורנו זכה לכינויים שונים, רבים מהם אינם מפרגנים. כינו אותו 'דור המסכים', 'דור ה-z', 'דור הפוסט-מודרנה' ועוד. חז"ל, לעומת זאת, כינו את הדור שבו אנו מצויים בכינוי אחר: 'דור עקבתא דמשיחא',

כלומר דור שבו מופיעות עקבותיו של המשיח. בדור זה המשיח נוכח, ואפשר לזהות את טביעות רגליו.

במשנה החותמת את מסכת סוטה מתוארות תופעות קשות העתידות להתרחש בדור עקבתא דמשיחא, החל מחוצפה גדולה וכלה בפירוק התא המשפחתי ובטשטוש גבולות הארץ. בחיבור זה ננסה להראות כי התופעות המתוארות במשנה אמנם שליליות בחיצוניותן, אך בעומקן באות הן לבטא דווקא את גדלות אנשי הדור, ולא להפך. במהלך הלימוד נשאל את עצמנו מהי ההזדמנות הטמונה בחוצפה, מהי התועלת הצומחת מזלזול בחכמים ובמנהיגים, כיצד המתחים הפנים-משפחתיים משרים על קומה חדשה ונכונה יותר של משפחתיות, וכן על זה הדרך.

מן הכלל אל הפרט

אף שעניינו של חיבור זה הוא סוגיות כלליות הקשורות לדור כולו, נוכל למצוא להן השלכות אישיות כמעט בכל תחום שאליו נתייחס. פריצת גבולות ודרישה להעמקה בתורה אינן סוגיות הקשורות רק לציבור. גם האדם הפרטי יכול לקבל רבות מבידור סוגיות אלו, ולייעל בזכותן את עבודת ה' הפרטית שלו. גם התביעה לעין טובה, ששזורה בספר כחוט השני, אינה מסתכמת בהתבוננות חיובית על הכלל, אלא מתחילה בראש ובראשונה ביכולתו של האדם להסתכל באור חיובי על עצמו ועל מעגליו הקרובים.

נראה אפוא כי אף שנושא חיבור זה הוא כלל ישראל, הנגזרות המעשיות שלו לחיי הפרט רבות וחשובות.

מבנה הספר

ספר זה כולל שישה עשר שיעורים. כל שיעור עוסק בתופעה אחת מכלל התופעות המצוינות במשנה. בלימוד נתחקה אחר שורשי התופעה המדוברת, ומתוך כך נלמד על הברכה הצומחת ממנה. בסוף כל שיעור תבוא הזמנה לאתגר המונח לפתחנו בעת הזאת, לאור הנלמד בשיעור.

תודות

תודה ראשונה לאנשי קהילת 'נווה הגבעה' בגבעת זאב, על צמיחה רוחנית משותפת ועל אמון גדול, הנמשך שנים רבות.

תודה גדולה להוריי היקרים, שחינכונו לאהבת תורה ולכבוד תלמידי חכמים. רושם חינוך זה מלווה אותי תדיר בזכותם. יהי רצון שתמשיכו לרוות נחת וברכה מכל יוצאי חלציכם לאורך ימים ושנים, בנהורא מעליא ובכל מיילי דמיטב.

תודה מעומק הלב להורי אשתי, גדעון ולאה וולנוב, על בית פתוח, על לב גדול ורחב ועל נתינה אינסופית ללא גבולות.

ספר זה יוצא לאור בהוצאת ספריית בית אל. תודה רבה לבעל ההוצאה חנניה לוי על שיתוף פעולה פורה, נעים ומקצועי. המשך במלאכת הקודש ויפוצו מעיינותיך חוצה.

תודה למרכז ברקאי להכשרת רבנים ופיתוח קהילות ולעומדים בראשו, הרב שלמה סובול והרב דוד פיינ ומנהלת הפעילות הגב' עמית בראון, על תמיכה וסיוע בליווי רבני קהילות, בהכשרות הלכתיות ובהדרכות מקצועיות, בעידוד כתיבת חיבורים תורניים ובסיוע גשמי בהוצאת

הספר לאור. ירבה הקדוש ברוך הוא את כוחכם להמשיך בפועלכם החשוב. ברכת ה' עליכם.

חיים אקשטיין, עורך הספר, התמסר אל מלאכת העריכה ושיקע בספר את הערותיו ביעילות, בתבונה רבה ובדיוק. גם בספר זה היה חיים חברותא של ממש בבירור ובליבון השיעורים, בחכמה רבה ובענווה גדולה. הערותיו המחכימות והמאירות מלוות את כל עמודי הספר. תודה מיוחדת שלוחה לך על העבודה המשותפת הנעימה.

תודה ליעל האיתן על עריכת הלשון הבהירה, הנעימה והמקצועית. תודה על ההתמסרות למלאכת עריכת הלשון מתוך שותפות אמיתית. תודה לרב רפאל מועלם על הליווי המקצועי בשלבי ההכנה לדפוס, ולאנשי העיצוב, הסדר והעימוד על הגשת הספר בצורתו הנוכחית.

זכות גדולה נפלה בחלקי, וזהו הספר השביעי שאני זוכה להוציא לאור. לימדונו חכמינו ש'כל השביעין חביבין', ומימרא זאת נכונה גם ביחס לספר זה. ספר זה חביב עליי באופן מיוחד, מפני שהוא מאיר את עם ישראל באור יקרות. תודה גדולה לאנשי דורנו הנפלאים, דור עקבתא דמשיחא.

בני ביתי היקרים - מיכל אשתי, וילדינו ידידה, אריאל, נועם, טליה, יהונתן ושירה. תודה לכם, ילדים יקרים, על האור והשמחה שבכם. אתם ממלאים את ליבנו ומטעינים אותנו בכוחות של עשייה ויצירה. התברכנו בכם.

ולך מיכל, תודה על שותפות חינוכית לאורך שנים, על זמן ומקום שאת מפנה בין השאר גם לצורך הכתיבה, תודה נוספת על דברים שלא ניתן לתארם במילים. שלי ושלכם - שלה הוא.

תודה אחרונה אך ראשונה במעלה לבורא עולם שהכל מאיתו, על החסד היומיומי ועל שלא כלו רחמיך ולא תמו חסדיך. תודה שזיכית אותנו להיות חלק מדור זה. אשרינו שזכינו. יהי רצון מלפניך, בורא עולם, שכשם שזכינו לאתחלתא דגאולה, כך נזכה לחזות בבניין בית המקדש ולהשתתף בגאולה השלמה במהרה בימינו.

...

ספר זה מוקדש לבתנו טליה חנה לקראת הגיעה למצוות. שמה הראשון מבטא את הברכה האלוקית שזכינו לה בעת שנולדה, ברכה הממשיכה ללוות אותנו יום בסייעתא דשמיא. בשמה השני, חנה, היא נקראת על שם סבתי היקרה, אישה אופטימית ושמחה, בעלת מידות נאצלות ולב רחב במיוחד.

טליה יקרה - זכית להיות חלק מדור נפלא של גאולה. אנחנו אוהבים אותך, מעריכים אותך ומאחלים לך לרגל היכנסך לעול מצוות שתמשיכי לגלות ולהאיר את אוצרות אישיותך לאורך ימים ושנים, ושברכת ה' תלווה אותך בכל דרכיך.

יהי רצון מלפני אדון עולם שנזכה לגדל את ילדינו, ידידיה, אריאל, נועם, טליה, יהונתן ושירה, בדרך התורה, ביראה ובאהבה, בלב מבין ומרגיש.

אלי שיינפלד, גבעת זאב, אייר תשפ"ה

הלימוד בספר זה מוקדש לעילוי נשמות הנופלים במלחמת חרבות ברזל, ובכללם החיילים הנופלים שאנו בקהילת 'נווה הגבעה' קשורים אליהם באופן מיוחד:

יהונתן שטינברג הי"ד בנם של דני וג'ודי יבלט"א,
אוהד כהן הי"ד נכדם של יצחק ושרה לוקמן יבלט"א,
רואי מילר הי"ד אחיינם של נדב ואורית מילר יבלט"א,
הרב אבירם חריב הי"ד חתנם של גרשון וריקי פרנקל יבלט"א,
עמית לוי הי"ד בן דוד של דודו וצופית בן פורת.

שיעור ראשון

מבט הפוך

הקדמה

כמה פעמים זה קורה לנו? אנחנו נמצאים באירוע מלבב, כדוגמת חתונה מרגשת, ומסכמים את שחוינו כהנאה צרופה. לאחר כמה שעות אנחנו משוחחים עם אדם שנכח באותו אירוע, ולהפתעתנו הרבה אנו מגלים שהחויה שלו הייתה הפוכה לחלוטין. לטעמנו היה האירוע נעים, ולדידו - רועש. אנחנו נהנינו מהמטעמים שבמזנו, ולו הם גרמו לבחילה. אנחנו יצאנו מהאירוע מלאי כוחות, והוא - מותש. אירוע אחד, חוויות הפוכות.

הסתכלות שונה על סיטואציה זהה יכולה להתרחש לא רק ביחס לחתונה, אלא במגוון תחומים נוספים. זה ניכר ביחס לטעם של מאכלים, שהרי כידוע 'על טעם ועל ריח אין להתווכח', וזה נכון גם ביחס לאירועים היסטוריים. אנשים שונים יכולים להסתכל על אותו אירוע היסטורי מכמה זוויות מבט ולהסיק ממנו מסקנות שונות, לעיתים אפילו הפוכות.

גם בבית המדרש קיימות מחלוקות נוקבות, שבהן תלמידי חכמים שונים מביטים על תופעה היסטורית אחת מזוויות מנוגדות. כך מצינו מחלוקות אצל חז"ל והראשונים על מרד בר כוכבא, על הלגיטימיות של מלכות בית חשמונאי ועוד ועוד. כמו על כל המחלוקות בעולמה של תורה, גם על אלו נאמר: "אלו ואלו דברי אלוקים חיים" (עירובין יג, ב).

נושאו של חיבור זה הוא דור עקבתא דמשיחא. בפרק זה נגלה כי גם על תקופה זו אפשר להסתכל בדרכים שונות, ולפעמים הן הפוכות לגמרי זו מזו.

התפרקות כוללת

המשנה בסוף מסכת סוטה מציגה רשימה ארוכה של תופעות קשות שעתידות להתרחש ב'עקבתא דמשיחא', דור שבו עקבותיו של המשיח מצויות. המשנה מתארת כיצד מעגלי חיים שלמים עתידים להתפרק. מערכת השלטון, התא המשפחתי, אפילו עולם התורה; כל אלה הם רק חלק מהמסגרות שעלולות להיפגע בתקופה זו. ברשימה זו ישנם תיאורים קשים של חוצפה ושל מאיסה בערכי יסוד מקודשים. לא מפתיע, אם כן, שמסקנת המשנה היא שבתקופה זו נצטרך (בעיקר) להישען על אבינו שבשמיים:

בְּעֻקְבוֹת מְשִׁיחָא

חֲצָפָא יִסְגָּא,

וְיִקְרַיָא מִיר.

הַגָּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּהּ, וְהַיֵּין בִּיקָר.

וְהַמְלָכוֹת תִּתְּפֹךְ לְמִינּוֹת,

וְאֵין תּוֹכָחָה.

בֵּית וַעַד יִהְיֶה לְזָנוֹת,

וְהַגָּלִיל יִחְרַב, וְהַגְּבֻלָן יִשּׁוּם,

וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל יִסּוּכְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יִחוּנְנוּ,

וְחֻכְמַת סוֹפְרִים תִּסָּרַח,

וְיִרְאִי חֲטָא יִמָּאָסוּ,

וְהָאֻמָּת תִּהְיֶה נְעֻדָּרַת.

נְעָרִים פְּגִי זְקָנִים יִלְבִּינוּ,

זְקָנִים יַעֲמְדוּ מִפְּגִי קִטְנִים.

בֶּן מִנְבֵּל אָב, בֵּת קָמָה בְּאֻמָּה, כָּלָה בְּחֻמְתָּהּ, אִיבִי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ.

פְּנֵי הַדּוֹר כְּפְנֵי הַכֶּלֶב,
הֵבֵן אִינּוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאֲבִיו;
וְעַל מִי יֵשׁ לָנוּ לְהִשְׁעֵן?
עַל אֲבִינוּ שְׁבִשְׁמִים.

(משנה סוטה ט, טו)¹

גם התפרקות משפחתית, גם מאיסה בשלטון, גם התנהלות כלכלית ומוסרית מופקרת וגם חוסר ביטחון בפריפריה, וכל זה מתרחש בתקופת טרום משיח. הקשר בין האירועים הללו דווקא לתקופה המדוברת מעורר תמיהה: היינו מצפים שדור זה, שעומד בכל רגע לזכות בהתגלות מלך המשיח, יהיה בדרגה גבוהה, והמציאות תהיה מתוקנת בהתאם. כיצד אפשר להבין שדווקא בדור הזה מתרחשות תופעות קשות כל כך?

ניתן היה לומר שתופעות אלה מעידות על מעלתו הירודה של דור עקבתא דמשיחא, ושהמשנה באה ללמדנו כי הגאולה היא פעולה אלוקית, שמגיעה לא מכוח זכותם ומעלתם של ישראל אלא להפך, למרות התנהלותם הקלוקלת. תופעות ירודות מחדדות את ההבנה שכל מה שקורה לנו, ובוודאי תהליך הגאולה, הוא מאיתו יתברך. לכן, במיוחד בעת הזאת, עלינו להישען רק על אבינו שבשמיים, ולא

1. התיאורים במשנה מופיעים באופן כמעט זהה בברייתא המובאת בתלמוד הבבלי, סנהדרין צז, א. למעשה, חלק מהתיאורים צוטטו במדויק מדברי הנביא מיכה: "אֵל תִּאֲמִינוּ כְּרַע אֶל תִּבְטְחוּ בְּאֱלוֹהֵי, מִשְׁכַּבְתִּי חִיקָךְ שֹׁמֵר פֶּתְחֵי פִידִי. כִּי בֵן מְנַבֵּל אֵב בַּת קָמָה בְּאֵמָה כָּלָה בְּחֻמָּתָהּ אִיבִי אִישׁ אֲנֹשִׁי בֵיתוֹ" (מיכה ז, ה-ו).

על מעשי האדם ועל פעולותיו. בדרך זו פסעו רבים מגדולי ישראל במהלך הדורות, ובהם בעלי מחשבה ומוסר לרוב.²

אולם יש שהביטו על תופעות אלה במבט אחר. לדוגמה, שלושה ענקי רוח, רבי צדוק הכהן מלובלין,³ ה'בן איש חי'⁴ והראי"ה קוק, ביארו את התופעות המתוארות במשנה ובגמרא ככאלה המעידות דווקא על גדולתו של הדור, ולא על פחיתותו. על פי ביאור זה, ההתפרקות החיצונית במעגלי חיים נרחבים היא ביטוי של קומה רוחנית גבוהה העתידה להיגלות. גישה זו דורשת הבנה והסבר.

2 לדוגמה, מפורסם ספרו של הרב אלחנן וסרמן הי"ד 'עקבתא דמשיחא', שבו ניתח את המתרחש בתקופה המדוברת. בספר זה יצא הרב בביקורת קשה כלפי בני היישוב החדש וטען שבמקום לקרב את הגאולה הם רק מרחיקים אותה. וכן כתב הרב ירוחם ליבוביץ', המשגיח המפורסם בישיבת מיר, בספרו 'דעת חכמה ומוסר': "חז"ל מגלים לנו, שבעקבות משיחא, בגמר האחרון, מראים את ה'אין' שבבריאה, מראים שהכל בטל ומבוטל באמת, כל מעוזי ומבטחי האדם בין בגשמיות ובין ברוחניות בטלים, עד שגם חכמה עליונה אף היא תבטל, חכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו - אכזבה כזו, חכמה עליונה פושטת את הרגל! הכל יתפוצץ ויהרס, ועל מה יש להשען ועל מה יש לעמוד? - לא נשאר כלום, ובכל זאת אנו חיים וקיימים! שמך לא שכחנו; חכמה עליונה אינה עומדת לו לאדם, 'חכמת סופרים' - תסרח, 'יראי חטא' - ג"כ לא, - 'מאסו', גם האבות הקדושים - תמו זכות אבות, תמו וכלו כל מבצרי האדם, ובכל זאת הכלל ישראל חי וקיים בכל תקפו! בעל כרחנו מכירים מזה שאין עוד מלבדו, רק שמו יתברך, וזה מה שאמרו חז"ל 'ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים', היינו שמכל העקבתא דמשיחא, ממה שהכל חרב בתכלית, מתברר היסוד של 'אין עוד מלבדו', שאי אפשר להשען על כולם, כולם פשוטו את הרגל, ורק על אבינו שבשמים יכולים להשען, על שמו יתברך יכולים לעמוד, 'גואלנו מעולם שמך!' (חלק ב, מאמר כז).

3 'וידוע דדור משיח יהיה המשובח שבכל הדורות' (דובר צדק, עמ' רטז).

4 בספרו 'בן יהוידע' על מסכת סנהדרין (דף צז) הבן איש חי ביאר באריכות את התיאורים שבמשנה והציג אותם באור חיובי.

בשונה מהביאור הראשון, הפשוט יחסית, הביאור השני מחייב את הנוקטים אותו להסתכל במבט פנימי על המציאות. עליהם להתחקות אחרי שורשי האירועים, ולא להסתפק בהתבוננות בתופעות ובהשלכותיהן בשטח. בדרך זו נצמד גם אנו. בחיבור זה ננתח באופן מואר את התופעות השליליות המובאות במשנה במסכת סוטה, כדוגמת חוצפה, משבר מנהיגות, חציית גבולות ועוד. כל תופעה תקבל פשר פנימי, ויותר מזה, הבנה כיצד מתוך האירועים הקשים צומחות אט אט ברכה ותועלת גדולות. מתוך כך נשאל את עצמנו מה תפקידנו בעת הזאת, נוכח השבר והצמיחה.

מבט חיובי

הגמרא במסכת יומא (לט, ב) מביאה את סיפור פטירתו של שמעון הצדיק:

תנו רבנן: אותה שנה שמת בה שמעון הצדיק, אמר להם: בשנה זו הוא מת. אמרו לו: מניין אתה יודע? אמר להם: בכל יום הכפורים היה מזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים, נכנס עמי ויצא עמי, והיום נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ועטוף שחורים, נכנס עמי ולא יצא עמי. אחר הרגל חלה שבעה ימים ומת.

הרב שבתאי סלבטיצקי בספרו 'התוועדות' הסביר בשם הרב סולוביצ'יק את פשר המראה שראה שמעון הצדיק, ואת הסיבה למסקנה שהסיק ממנו:

שמעתי הסבר מהרב סולוביצ'יק. תפקידו של הכהן הגדול הוא להשפיע על אנשים ולרומם אותם. הדרך לרומם מישהו היא

להאמין בו ולראות אותו ב'בגדי לבן' מאירים ובהירים אף על פי שיש לו גם בגדים שחורים.

הזברה מעוטרת בפסים שחורים ולבנים והדבר מעורר 'חקירה' האם היא שחורה בעלת פסים לבנים או שמא היא לבנה בעלת פסים שחורים... לכל אחד מאיתנו יש גם כן חלקים לבנים וחלקים שחורים אך מי שיש לו ראייה טובה יראה את הלבן בעיקר.

וכך, מסביר הרב סולוביצ'יק, ראה גם שמעון הצדיק את עמו, אלא שבאותה השנה הוא ראה את עם ישראל בצורה שלילית. הזקן לבוש שחורים היה למעשה תמונת מראה שלו עצמו. בשל ראייתו את ישראל כמושחרים, מיד הבין שמעון הצדיק שהוא את שליחותו כגדול, זה הרואה תמיד את החיובי בישראל, סיים.

(הרב שבתאי סלביצקי, התוועדות, חלק שני, עמ' 21)

יש מי שסובר שמבט חיובי על המציאות הוא נאיבי ושקרי. לדידו, המבטי כך על המציאות בוחר באופן מודע 'לייפותר' במקום להתמודד איתה, ובעיקר עם השלכותיה, כנדרש. לפי סברה זו התבוננות חיובית מביאה בהכרח לנזקים גדולים, שהרי אם 'הכל טוב' אז אין מה לתקן, וכך חסרונות רבים ייוותרו ללא ריפוי.

חיבור זה בא לטעון ההפך. עין טובה אינה התעלמות מהצדדים השליליים, אלא בחירה מושכלת להתבונן בצדדים הטובים במציאות ולשאוב מהם חיזוק וכוות. ומה לגבי תיקון החסרונות? אדרבה, מבט שלילי על המציאות רק ידרדר את האדם לידי ייאוש, והוא עלול לרפות את הידיים ממלאכת התיקון. לעומת זאת, בכוחם של ראייה טובה ושל אמון גדול להטעין אותנו בכוחות רבים, שבעזרתם נתחמש ברצון ואף ביכולת לתקן את החסרונות, ולא להפך.

האתגר: לראות טוב

אחת התכונות המיוחסות לתלמידי אברהם אבינו היא 'עין טובה'.⁵ לא תמיד פשוט לנהוג על פי תכונה זו. לפעמים המציאות הנגלית לעינינו היא קשה, ולצורך התבוננות חיובית עלינו לאזור כוח ולהתאמץ. לעיתים זה אפילו נראה מאולץ. למרות זאת, עלינו להשתדל 'להרים את המבט' ולראות טוב, ובכוחה של ראייה טובה להפוך את המציאות בפועל לטובה יותר.

5 "כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה - מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה - מתלמידיו של בלעם הרשע" (מסכת אבות ה, יט).

סיכום

אלה אשר קרבת ה' יחפצון ואשר משתתפים בצערו של הקב"ה עליהם להיות עלזים ושמחים ולמצוא עונג ונחת מן הבריאה לשום עליה עין טובה - שכן שימת עין לטובה פועלת שהעין תראה רק טוב,

ולפי שמטבע העין לראות כל מה שיש, בהכרח שכל רע יכחד מן העולם, כדי שהעין תראה באמת רק טוב, וכשם שבא לראות בא ליראות,

ובזה מעוררים את החפץ העליון, ליצור ולברוא, ויתקיים "יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו" ומהפכים את כל הדינים לרחמים גדולים וחסדים עליונים וטובים.

(הרב חרל"פ, מעיני הישועה חלק א, פרק כה)

בפרק זה התחקינו אחר זוויות שונות ביחס לדור 'עקבתא דמשיחא'. ראינו כי יש הדורשים דור זה לגנאי, כך שמתוך גנותו של הדור ניכרת באופן ברור עליונותו של הקדוש ברוך הוא. לעומתם יש הדורשים את אנשי הדור לשבח, מתוך הבנה שה'פירוק' הגדול שמתרחש בתקופתם מזמין אותם, בגדלותם, להיות שותפים לקדוש ברוך הוא בבריאת עולם מתוקן יותר, כיאה לדורו של משיח.

לימוד זכות על עם ישראל והתבוננות בעין טובה על אנשי הדור מוגדרים בפי הרב קוק 'מקצוע גדול'.⁶ ננסה גם אנו לתת את חלקנו במקצוע חשוב זה.

6 "אהבת ישראל והעבודה של הסניגוריא על הכלל ועל הפרטים, איננה רק עבודה הרגשית לבדה, כי אם מקצוע גדול בתורה, וחכמה עמוקה ורחבה, רבת הענפים, שכולם צומחים ויונקים מלשד טל אור תורת חסד" (ערפילי טהר, עמ' ח).

שיעור שני

חבלי משיח הנה זה בא

הקדמה

צמד המילים 'עקבתא דמשיחא' מצריך ביאור ופשר. מהו מקור הביטוי? היכן הוא מופיע לראשונה? מהן אותן עקבות? כיצד נוכל לדעת מהי התקופה המדוברת במשנה? בנושאים אלה יעסוק השיעור הנוכחי.

עקבותיו של המשיח

הביטוי 'עקבות המשיח' לקוח מדברי דוד המלך במזמור פ"ט שבספר תהלים. בפרק זה מתואר מצב לאומי ירוד של עם ישראל כתוצאה מעוונותיהם, וזאת בהשוואה למצב העילאי שהיו אמורים לזכות בו בהשגחת ה'. מצב זה גורם לשונאי ישראל לחרף ולגדף אותם, ולזלזל בהם ובעתידם הלאומי. בסוף הפרק דוד פונה בצר לו אל הקדוש ברוך הוא, בתפילה ובציפייה שיזכור את חרפתם של ישראל נוכח דברי הבלע של אויביהם בנוגע ל'עקבות המשיח':

אֵיִה חֲסִדֶּיךָ הָרָאשִׁנִּים ה' נִשְׁבַּעְתָּ לְדָוִד בְּאַמּוֹנֶתְךָ. זָכַר ה' חֲרִפַּת
עֲבָדֶיךָ שְׁאֵתִי בְּחִיקִי כָּל רַבִּים עַמִּים. אֲשֶׁר חָרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ה' אֲשֶׁר
חָרְפוּ עֲקֵבוֹת מְשִׁיחֶךָ. בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן.

(תהלים פט, נ-נג)

אויבי ה' טוענים שעקביו של המשיח 'נשברו' ולכן הגאולה אינה מתרחשת. כך פירש רבי אברהם אבן עזרא בפירושו לתהלים: "כי המחרפים הם אויבי השם... והטעם [= הפירוש], שאיחרו פעמיו לבוא, כאומרים נשברו עקביו על כן לא בא עתה".

אם כן, לפי האבן עזרא, הפירוש הפשוט של 'עקבות משיח' הוא צעדי המשיח, המבשרים על בואו הקרב. העקבות הן הסימן לבוא המלך המושיע, אלא שבהקשר המקורי בתהלים - האויבים מטילים ספק בבואו.

לאור דברי המשנה במסכת סוטה, נוכל להוסיף עוד רובד של משמעות לטענת אויבי ה'. הם רואים את הקלקולים הגדולים הפושים בקרב מחנה ישראל, וזה מביא אותם למסקנה שהגאולה נמנעת מישראל. הסברה שלהם אומרת שהגאולה ראויה להתרחש רק בעת שעם ישראל ראויים לה, ואילו במצב הנוכחי, לכל הפחות בראייתם החיצונית, העם רחוק מכך עד מאוד. זאת הסיבה שהם מחרפים את ה'.

כנגדם, פונה דוד המלך בתפילה לקדוש ברוך הוא ומבקש שיהיה נאמן לשבועתו מלאת החסד, ולא 'יושפע' מאותה סברה מוטעית של מחרפיו, אלא יביא לעם ישראל את הגאולה המובטחת בלי תלות במצבם החיצוני.

לאור הסבר זה מובנת הסיומת של הפרק: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן". בברכתו זו מבטא דוד המלך את ודאותו בדבר הגאולה, שאף על פי שתתמהמה - בוא תבוא. ודאות זו נכנסה לספר תפילותיהם של ישראל, ונאמרת בכל יום בתפילת שחרית ובזמנים נוספים. כנבואה הנצרכת לדורות, היא נוסכת בהם את הכוח לצפות לגאולה המיוחלת גם במצבים הקשים ביותר, וגם כאשר כל הסימנים החיצוניים מעידים לכאורה על ההפך.

זיהוי התקופה

המשנה במסכת סוטה קובעת שהתיאורים המוזכרים בה יתרחשו ב'עקבות משיחא'. רש"י בביאורו למשנה מבאר שמדובר על תקופת סוף הגלות: "בעקבות המשיח - בסוף הגלות לפני ביאת משיח".

אלא שלא פשוט להצביע על תקופה ספציפית החותמת את הגלות. אם נרצה להסתייע בתיאורים שבמשנה לצורך קביעת התקופה הנדונה, נתקשה גם בכך, שהרי לצערנו התפרקות ערכית התרחשה לא פעם אחת בדברי הימים של עמנו. זאת הסיבה שתקופות רבות בעבר זוהו בטעות כתקופות עקבתא דמשיחא. דוגמה לדבר, הרמ"ה - רבי מאיר הלוי אבולעפיה, שחי בספרד לפני כ־850 שנה - כתב בספרו 'יד רמ"ה' על מסכת סנהדרין: "ותמה אני לפי סימנין הללו מפני מה אין בן דוד בא בדורנו זה..."

גם אם לא נוכל להצביע באופן ודאי על התקופה המדויקת שאליה התייחסה המשנה במסכת סוטה, לא נוכל להתכחש לכך שאנו, בתקופה זו, זוכים לראות בחוש את 'חיתום' הגלות, ולשמוע את פעמי המשיח הנשמעים בארץ חמדה מכל עבר ומכל פינה. אנו רואים המוני בית ישראל מתקבצים לארצם האהובה מכל קצוות תבל. אנו רואים כיצד ארצנו מאירה פניה ליושביה ומניבה יכול ופירות, וזאת לאחר שנים ארוכות שבהן אויבינו שישבו בה זכו לראות רק שממה ודלות.⁷ נוסף

7 הגמרא במסכת סנהדרין צח, א מביאה את דברי רבי אבא: "אין לך קץ מגולה מזה שנאמר: 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (יחזקאל לו, ח)". והמהרש"א במקום מפרש: "אין לך קץ מגולה מזה וכו' - לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה, אבל כשתחזור ליתן פירותיה זהו קץ מגולה, שקרב לבא זמן גאולה שיחזרו ישראל על אדמתם".

לכך, עם ישראל זוכה להקים מלכות וממשלה עם מוסדות שלטון וצבא. האין אלו עקבותיו של המשיח?

בשונה מדורות קודמים, שיכלו רק לזהות תהליכים שליליים כדוגמת אלו המובאים במשנה, וקיוו שהם מעידים על גאולה קרובה - הרי שאנו עדים לשינוי ממשי במציאות, התואם את הבטחות הנביאים וחז"ל על פעמי המשיח. על גבי זה באה ההבחנה, שכל בר דעת יוכל להבחין בה, כי תופעות רבות המתוארות במשנה ניתנות לזיהוי בנקל בדורנו: חוצפה מרובה, פירוק התא המשפחתי, מאיסת אנשי המלכות ועוד.

ואכן, רבים מגדולי ישראל בדור הקודם זיהו את דורנו כדור של עקבתא דמשיחא.⁸

8 נביא כמה דוגמאות:

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין: "אחי ורעי, אנו רואים ברור שזמננו הוא עקבתא דמשיחא, שכל סימני קץ הגאולה שגילו לנו חז"ל נתקיימו [...] ועל כן עלינו להכין את עצמנו ולעשות כל מה שיש באפשרותנו לקרב גאולתנו ופדות נפשנו" (חפץ חיים, אגרות ומאמרים סימן נא). רבי יששכר שלמה טייכטל, מחבר הספר 'אם הבנים שמחה': "ובזה נדע טעם למה אנו סובלין כל כך בגלות הרביעי הזו יסורין וצער בלי ערך ושיעור זה קרוב לשני אלפים שנה, ומה גם כעת בעקבתא דמשיחא ובייתר בזמנינו תקפו עלינו הצרות עד למאד, יען כי קרבה לנו הגאולה, וגאולתינו זה הבא עלינו לטובה יהיה נצחיות" (משנה שכיר, פרשת וארא). בכתבי הרב קוק נוכל למצוא ביטויים רבים בעניין. הרב אף כתב מאמר שבו הסביר מה נדרשים לעשות אנשי אמונה בדורנו, והכתיר אותו בשם 'בעקבתא דמשיחא' (מאמרי הראי"ה, עמ' 86).

האתגר: להקשיב להזמנה

כלל נקוט בידינו: "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה".⁹ לכן אפיון תקופתנו כתקופת 'עקבתא דמשיחא' אינו יכול להתמצות בקביעה למדנית והיסטורית גרידא, חשובה ככל שתהיה, אלא הוא חייב להיות מתורגם לפסים מעשיים. ההבנה שאנו שרויים בתקופה שבה עקבות המשיח מצויות מחייבת אותנו להאזין לקריאה המזמינה אותנו להיות שותפים של ממש בתהליך הגאולה, ולא להסתפק במחשבה שהקדוש ברוך הוא יביא את הגאולה על כנפי נשרים ללא שותפות בני אדם. "אמר רבי ירמיה בן אלעזר: עתידה בת קול להיות מפוצצת באהלי צדיקים ואומרת כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו" (תלמוד ירושלמי, שבת ו, ט).¹⁰

כל תופעה המוזכרת במשנה נושאת בפנימיותה צמיחה בנושא מסוים שעם ישראל נצרך לה. הצמיחות השונות שהולכות ומצטרפות מתוך כל התופעות, הן אלה שלמעשה בונות את המוכנות שלנו לחיים של גאולה. אם אכן חפצי גאולה אנו, עלינו 'להפשיל שרוולים' ולהתאמץ לעמוד באתגרים המנויים במשנה, ולא לנסות לחמוק מהם. כך נזכה לראות, בסייעתא דשמיא, לא רק את עקבותיו של משיח צדקנו, אלא אף את הופעתו השלמה, במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

9 על פי מסכת קידושין מ, ב.

10 עניין זה יתברר בהרחבה בשיעור החמישה-עשר.

סיכום

בשיעור זה גילינו שהביטוי 'עקבתא דמשיחא' הוא למעשה תרגום של ביטוי המופיע לראשונה בספר תהלים, דווקא בהקשר של חירוף עם ישראל ואלוקיו בפי אויבינו. עמדנו על כך שזמנה של תקופת 'עקבתא דמשיחא' הוא סוף הגלות ותחילת הגאולה. בדורנו ישנם סימנים רבים לכך שהגלות הסתיימה ושהגאולה קרובה, וממילא נראה לומר בבירור שדורנו הוא דור 'עקבתא דמשיחא'.

לקביעה זו ישנן משמעויות רוחניות ומעשיות, ובהן המחויבות של אנשי הדור להשתתף בתהליך הגאולה ובזירוזו.